

جایگاه مساجد در میزان تعاملات اجتماعی میان ساکنان محله‌های شهری (نمونه مورد مطالعه: محله شهشهان اصفهان)

سجاد بهزادی*

دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران

سمانه جلیلی صدرآباد**

استادیار شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

تاریخ پذیرش نهایی: ۹۹/۰۷/۱۷

تاریخ دریافت مقاله: ۹۹/۰۲/۰۴

چکیده:

بیان مسئله: در سال‌های اخیر موضوع تعاملات اجتماعی به دلیل تأثیری که بر عواملی نظیر انسجام و همبستگی اجتماعی، مسئولیت‌پذیری و حس تعلق ساکنان، نظارت و امنیت اجتماعی و ... می‌گذارد، از اهمیت بسیاری برخوردار می‌باشد. بدین منظور تلاش‌های بسیاری به منظور ایجاد بستری مناسب جهت ایجاد یا افزایش تعاملات اجتماعی صورت گرفته است. در این راستا کانون توجه برنامه‌ریزان به فضاهایی نظیر پارک‌های محلی، پاتوق‌های اجتماعی، مراکز محله و ... معطوف شده است که در اکثر مواقع نتوانسته انتظارات را برآورده سازد. در این میان مساجد با توجه به ظرفیت بالقوه‌ای که در پذیرش کارکردهای متنوع دارد و از دیرباز تحت عنوان فضایی اجتماعی، نقش به سزایی در تعاملات اجتماعی میان ساکنان داشته است، مورد بی‌توجهی قرار گرفته است. این بی‌توجهی‌ها تا جایی ادامه داشته که مساجدی که کانون تعاملات و روابط اجتماعی بوده‌اند، در حال حاضر تنها به نقش مذهبی خود بسنده کرده‌اند.

هدف پژوهش: در این پژوهش سعی شده تا جایگاه مساجد و تأثیری که بر تعاملات اجتماعی میان ساکنان می‌گذارد، مورد بررسی قرار گیرد. روش پژوهش: به منظور دستیابی به اهداف پژوهش، رویکرد پژوهش حاضر مطالعه موردی می‌باشد. بدین منظور محله شهشهان اصفهان به دلیل برخورداری از تعداد زیادی مساجد به عنوان نمونه مورد مطالعه انتخاب شده است. پژوهش حاضر به لحاظ ماهیت، توصیفی-تحلیلی و ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش مشاهده و پرسشنامه می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش مطابق با فرمول کوکران ۹۵ نفر انتخاب شد و به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات، ضریب همبستگی اسپیرمن مورد استفاده قرار گرفت.

یافته‌های پژوهش: یافته‌های پژوهش نشان داد که میان حضور ساکنان محله در مساجد و همچنین تأثیری که مساجد بر تعاملات اجتماعی میان ساکنان می‌گذارند، ارتباط و همبستگی نسبتاً بالایی وجود دارد. همچنین مطابق با سطوح مختلف تعاملات اجتماعی، مساجد به دلیل قابلیت پذیرش نقش‌های متعدد و همچنین ظرفیتی که در پذیرش و حضور اقشار مختلف جامعه دارد، می‌تواند تعاملات اجتماعی میان ساکنان را به بالاترین سطح ارتقاء دهد. لذا شناختی عمیق از کارکردها و عملکردهای این فضای مذهبی و همچنین نگاه دقیق و تحلیلی به ویژگی‌های منحصر به فرد مساجد و به کارگیری آن در شهرهای امروزی می‌تواند در ارتقاء تعاملات اجتماعی میان ساکنان و افزایش کیفیت محیطی، موثر واقع شود.

واژه‌های کلیدی: تعاملات اجتماعی، مسجد، محله شهشهان اصفهان.

۱. مقدمه

نمود تفکر مدرن در زندگی شهری و به تبع آن رواج فرهنگ فردگرایی و بی‌تفاوتی مدنی در سال‌های اخیر، شهرنشینان را با مشکلاتی نظیر انزوایی و کاهش تعاملات اجتماعی روبه‌رو کرده است. از این رو نیاز مردم به مکان‌هایی به منظور تعاملات اجتماعی و رفع نیازهای روانی به یکی از ملزومات زندگی شهری تبدیل شده است (نقره‌کار ۱۳۹۷، ۴۹۴؛ لطیفی و سجاذزاده ۱۳۹۳، ۶). بدین ترتیب شناخت انسان و نحوه ارتباطش با سایرین به عنوان موجودی اجتماعی و همچنین بررسی قرارگاه‌ها و ظرفیت‌های بالقوه برای کنش‌های اجتماعی به منظور دستیابی به این مهم، از اهمیت بسیاری برخوردار می‌باشد و از جمله عواملی است که مدنظر بسیاری از برنامه‌ریزان و مدیران شهری قرار گرفته است (علیمردانی و دیگران ۱۳۹۴، ۹). در سال‌های اخیر توجه زیادی به فضاهای شهری نظیر خیابان و میدان (سجاذزاده و محمدی ۱۳۹۵؛ صدری و دیگران ۱۳۹۸؛ کشاورز فضل و منجزی ۱۳۹۶؛ کریمی آذری و طورانداز ۱۳۹۷)، پارک (لطیفی و سجاذزاده ۱۳۹۳؛ قائدرحمتی و دیگران ۱۳۹۶؛ شیخی و دیگران ۱۳۹۵)، پاتوق‌های اجتماعی (ترکمان و دیگران ۱۳۹۶)، سرای محلات (شکیب و مطلبی ۱۳۹۶) و... به‌عنوان مهم‌ترین عرصه‌های تعاملات اجتماعی و تجلی‌گاه حیات مدنی جلب شده است. با این وجود و با مد نظر قرار دادن برنامه‌ریزی‌ها و هزینه‌هایی که به منظور احداث این نوع فضاها انجام می‌پذیرد؛ اغلب این فضاها نتوانسته انتظارات را برآورده سازد و در ایجاد تعاملات اجتماعی و سایر اهداف ضعیف ظاهر شده‌اند. این فضاها غالباً به نیاز انسان به‌عنوان یک موجود اجتماعی به درستی پاسخگو نبوده و مردم به این فضاها تنها به چشم مسیری برای گذر می‌نگرند. در واقع این فضاها به جای آن که مردم را به مکث و حضور و برقراری مراودات اجتماعی دعوت کنند؛ به عبور تشویق می‌کنند و دیگر تجربه برخورد با دیگران، حس تعلق به جامعه، دیدارهای چهره به چهره، تعاملات اجتماعی و... به درستی اتفاق نمی‌افتد (شجاعی و پرتوی ۱۳۹۴، ۹۴؛ سجاذزاده و محمدی ۱۳۹۵، ۱۴۹-۱۵۰). در این میان مساجد با وجود ظرفیت بالقوه در ایجاد تعاملات اجتماعی، اغلب مورد بی‌توجهی قرار

گرفته است و این بی‌توجهی باعث شده است که مساجدی که کانون تعاملات و روابط اجتماعی بوده‌اند؛ در حال حاضر تنها به نقش مذهبی خود بسنده کنند. لذا در این پژوهش سعی شده است تا نقش مساجد در میزان تعاملات اجتماعی ساکنان مورد بحث و بررسی قرار گیرد. بدین منظور محله تاریخی شهشهان اصفهان به دلیل تنوع در طیف وسیعی از فضاها و فعالیت‌ها نظیر مساجد، بوستان‌های محلی، فضاهای حرکتی (بازارچه‌های سرپوشیده، میدان‌های محلی و...)، و... به نسبت سایر محلات و همچنین برخورداری از تعداد زیادی مسجد، در راستای دستیابی به اهداف این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است.

ساختار پژوهش حاضر از سه بخش اصلی تشکیل شده است. در بخش اول به بررسی مفهوم و نحوه سنجش و سطح‌بندی تعاملات اجتماعی پرداخته؛ و عرصه‌های مستعد تعاملات اجتماعی بررسی شده است. در بخش دوم، نقش و جایگاه مساجد در تعاملات اجتماعی مورد بررسی قرار گرفته و در بخش سوم نیز با استخراج شاخص‌ها و تدوین پرسشنامه و همچنین مشاهدات میدانی، به بررسی میزان تأثیرگذاری مساجد بر میزان تعاملات اجتماعی در محله شهشهان اصفهان به منظور واکاوی جایگاه مساجد در تعاملات و مراودات اجتماعی پرداخته شده است.

۲. تعاملات اجتماعی

ارتباط شکل گرفته میان دو یا چند نفر که با اهداف خاص عاطفی یا عقلانی نظیر دوستی، روابط همسایگی و... صورت می‌گیرد؛ تعاملات اجتماعی نامیده می‌شود. به بیانی دیگر، هر توالی پویا از ارتباط بین افراد یا گروه‌ها که دربردارنده کنش‌ها و واکنش‌هایی از سوی آن‌ها می‌شود؛ در زمره این تعاریف قرار می‌گیرد. این ارتباط شکل گرفته میان افراد می‌تواند طیف وسیعی از فعالیت‌ها و موضوعات کلامی و غیرکلامی نظیر نگاه کردن، مکالمه، همکاری، و... را در برگیرد (کاظمی و دیگران ۱۳۹۷، ۲۸؛ پاک‌نهاد و پژوهان‌فر ۱۳۹۶، ۱۸۶؛ علیمردانی و دیگران ۱۳۹۴، ۹؛ بهزادفر و طهماسبی ۱۳۹۲، ۱۸).

تعاملات اجتماعی همساز به سبب افزایش منزلت اجتماعی، امنیت، دلبستگی و حس تعلق به مکان (قلمبردزفولی و

منجر به شکل گیری تجربه های اجتماعی مشترک شود را در بالاترین سطح تعامل اجتماعی جای داد (بیشاپ و مارشال^۴، ۱۳۹۶، ۶۴-۶۵). همچنین برای انسکوف^۵ و دیگران (۱۳۸۸)، نی و حیات خان^۶ (۱۳۹۱) و مونرودین^۷ و دیگران (۱۳۹۵) تعاملات اجتماعی افراد در جوامع را به دو دسته منفعل و فعال دسته بندی نموده اند. در این دسته بندی، توجه توزیع شده (هر فرد در یک حباب توجه مجزا قرار دارد نظیر افراد رهگذر) و تمرکز اشتراکی (افرادى که توجهشان به موضوعی جلب شده و بدان توجه می کنند بدون این که فعالیت خاصی انجام دهند) جزء سطوح تعاملات اجتماعی منفعل و مکالمه (افراد به بیان خود و عقایدشان برای دیگران می پردازند) و اقدام جمعی (افراد به سوی یک هدف مشترک تعامل و همکاری دارند) به ترتیب جزء سطوح تعاملات اجتماعی فعال می باشد. با توجه به مطالب گفته شده، نمودار ذیل به منظور سطح بندی تعاملات اجتماعی در عرصه های عمومی پیشنهاد می شود.

نقی زاده (۱۳۹۳)، تقویت فرهنگ، ارتقای آگاهی عمومی، افزایش کیفیت زندگی، تقویت روحیه مسئولیت پذیری (شکیب و مطلبی ۱۳۹۳، ۳۵۵)، ارتقا و بهبود اعتماد اجتماعی (مورایاما^۱ و دیگران ۱۳۹۳، ۲۷۷)، رضایت از زندگی، بهبود روحیه و کاهش افسردگی (روتنبرگ و هامل^۲ ۱۳۶۷، ۳۰۶)، انسجام اجتماعی و شکل گیری سرمایه اجتماعی، افزایش مشارکت در جامعه (پیترز^۳ و دیگران ۱۳۸۹، ۹۴)، از اهمیت بسیاری برخوردار می باشد. بدین منظور طراحان و برنامه ریزان شهری در تلاش هستند تا با خلق بستری مناسب در جهت افزایش تعاملات اجتماعی، به شکل دهی فضاهایی با کیفیت بالا دست یابند.

۱-۲. سطوح و نحوه سنجش تعاملات اجتماعی

به طور کلی با توجه به نحوه حضور افراد در اجتماع، می توان سطوح مختلفی از تعاملات اجتماعی را دسته بندی نمود. مطابق با این مفهوم، حضور فرد در اجتماع پایین ترین سطح و مشارکت داوطلبانه در فعالیت های جمعی که می تواند

نمودار ۱. سطح بندی تعاملات اجتماعی در عرصه های عمومی (مأخذ: نگارندگان)

همچنین به منظور سنجش میزان تعاملات اجتماعی و یا بررسی اثرگذاری طرح ها و برنامه ها بر مراودات اجتماعی، عمدتاً از مجموعه ای از شاخص ها استفاده می شود که در جدول ذیل گردآوری شده است.

جدول ۱. نحوه سنجش تعاملات اجتماعی (مأخذ: نگارندگان)

شاخص	نظریه پرداز
دفعات و مدت زمان تعامل اجتماعی و مشاهده نحوه تعاملات	گرین وود ^۸ و دیگران ۱۳۵۶

شناخت افراد و تعداد تماس ها و مراودات اجتماعی	سوکولوفسکی و کوهن ^۹ ۱۳۶۰
میزان و فراوانی تماس های اجتماعی، صمیمیت در گفتگوها و شناخت افراد	روتنبرگ و هامل ۱۳۶۷
اعتماد اجتماعی	مورایاما و دیگران ۱۳۹۳
میزان حضورپذیری افراد در مکان	علیمردانی و دیگران ۱۳۹۴
رابطه ی دوستانه، میزان آشنایی و روابط میان همسایگان (فراوانی تعداد قرارهای اجتماعی، تعداد دوستان، میزان همراهی در اتفاقات اجتماعی، صحبت در خصوص مشکلات فردی، قرض گرفتن، کمک متقابل در شرایط اضطراری و...)	مدنی و دیگران ۱۳۹۶

برخوردار می باشد (پیترز و دیگران ۱۳۸۹، ۹۴). از جمله فضاهای اجتماع پذیری که در ایران امکان برخوردهای رودرو و در نهایت تعاملات اجتماعی را فراهم می سازد؛ می توان به فضاهای مذهبی، آموزشی- فرهنگی، حرکتی، ورزشی و گذران اوقات فراغت اشاره کرد (قلمبردزفولی و نقی زاده ۱۳۹۳). شایان ذکر است که وجود محرک یا رویدادی به منظور تسهیل ارتباطات (دیدن یا ملاقات) افراد غریبه، وجود دلیلی برای مجاب کردن افراد به حضور در اجتماع (پیترز و دیگران ۱۳۸۹، ۹۴) و وجود فضایی به منظور انجام ملاقات و گفتگو (علیمردانی و دیگران ۱۳۹۴، ۱۰) نیز می تواند در میزان تعاملات اجتماعی فضاهای اجتماع پذیر موثر واقع شود.

با توجه به مطالب مطرح شده و انواع فضاهای مستعد تعاملات اجتماعی، کانون توجه اغلب برنامه ریزان و طراحان شهری تنها به سمت فضاهای حرکتی و گذران اوقات فراغت جلب شده و سایر فضاها نادیده گرفته شده اند. از جمله این فضاها می توان به فضاهای مذهبی نظیر مساجد اشاره کرد. مساجد ظرفیت بالقوه ای در ارتقای تعاملات اجتماعی همساز داشته که اهمیت و کارکردهای این فضا در طول تاریخ گواه این موضوع می باشد. بدین منظور در این پژوهش سعی شده تا پس از بررسی نقش و اهمیت مساجد، جایگاه این فضای مذهبی در شکل گیری و

با توجه به مطالب مطرح شده می توان نتیجه گرفت که سنجش میزان تعاملات اجتماعی از دو جنبه قابل بررسی می باشد. جنبه اول نحوه مراودات و رفتارهای اجتماعی افراد در عرصه ها و فضاهای شهری (سطوح مختلف تعاملات اجتماعی که در بالا به آن اشاره شد) و جنبه دوم کیفیت رفتارهای اجتماعی و تاثیرات متقابل آن بر عواملی نظیر اعتماد اجتماعی، میزان آشنایی و سایر شاخص هایی که به آن اشاره شد. لذا به منظور سنجش و بررسی تعاملات و مراودات اجتماعی باید هر دو جنبه مد نظر قرار گیرد.

۲-۲. عرصه های مستعد تعاملات اجتماعی

درک روابط بین جوامع و محیط به دلیل تاثیری که محیط بر روی تعاملات و رفتارهای اجتماعی افراد می گذارد؛ از اهمیت ویژه ای برخوردار است. انسان در محیط حضور می یابد و با انجام فعالیت ها و برقراری تعاملات اجتماعی، به کالبد آن محیط پویایی و زندگی می بخشد (علیمردانی و دیگران ۱۳۹۴، ۱۰). این تعاملات بسته به نوع محیط -حریم خصوصی در واحدهای مسکونی تا فضاهای باز عمومی- می تواند به گونه های مختلفی صورت پذیرد (کرافتا^{۱۰} ۱۳۹۴، ۱). در این میان عرصه های عمومی به سبب فرصتی که به منظور حضورپذیری و همچنین ظرفیت بالقوه ای که به منظور تعامل افراد با پیشینه های مختلف اجتماعی و قومی فراهم می کند؛ از اهمیت بالایی

ارتقای تعاملات اجتماعی مورد بررسی قرار گیرد.

۳. مساجد

مساجد در اسلام به عنوان سرنوشت سازترین و اجتماعی ترین مکان حضور مسلمین شناخته می شود (اشرف ۱۳۵۳)؛ که پیوندهای عمیق مردم با آن در طول تاریخ گواه این مسئله می باشد (باصری و دیگران ۱۳۹۵، ۷۹). کارکرد و نقش مساجد اگرچه در نگاه اول تنها به محل برگزاری مراسمات عبادی و مذهبی خلاصه می شود؛ اما توجه به کارکردهای گوناگون آن در تاریخ اسلام تاکنون، بیان کننده این واقعیت است که درون این ساختار به ظاهر صرفاً مذهبی، کارکردهای متفاوتی نظیر تربیتی و آموزشی، سیاسی، اجتماعی، روانی، تبلیغاتی و رسانه ای، اقتصادی و... وجود داشته و افراد جامعه از پرتو آن بهره مند شده اند (اجیلی و دیگران ۱۳۹۵، ۲-۶؛ باصری و دیگران ۱۳۹۵، ۸۹-۹۱؛ حسن الحسینی و فقیهی ۱۳۹۳، ۱۱۵-۱۲۲). به طور کلی، مسجد به عنوان یک سازمان چندبعدی که می تواند تمام عرصه های زندگی فرد را مورد توجه قرار دهد؛ از دیرباز تاکنون به شیوه های مختلف خودنمایی کرده است. هرچند امروزه در پی شکل گیری کاربری های جدید، نقش مسجد تنها در به پاداشتن نماز و سخنرانی منحصر شده است (حسن الحسینی و فقیهی ۱۳۹۳، ۱۱۱).

۱-۳. نقش مساجد در تعاملات اجتماعی

مساجد محل گردهمایی مسلمانان و انجمنی برای گفتگوی آنها می باشد که نقش مهمی را در آشنایی و صمیمیت مسلمانان با یکدیگر ایفاء می کند. در خلال رفت و آمد به مساجد، مسلمانان با یکدیگر آشنا می شوند و در هنگام نماز در کنار یکدیگر می ایستند (بدون آن که جایگاه و منزلت آنان مد نظر قرار گیرد). نقطه اشتراک همه این نمازگزاران که باعث گردهمایی آنان شده است؛ اعتقاد به دین مبین اسلام می باشد؛ اعتقادی که مانند ریسمانی مستحکم آنان را به یکدیگر پیوند می دهد. همچنین نمازگزاران شاید تنها در هنگام نمازهای جماعت یکدیگر را ملاقات کنند یا به دلیل کارها و رفتاری های روزمره، تنها در مسجد بتوانند گردهم جمع شوند. همین امر باعث می شود ساکنان یک محله رفته رفته و بعد از مدتی کوتاه به دلیل تکرار

ملاقات ها برای برگزاری نماز، دست دادن ها و... با هم صمیمی شوند (حسن الحسینی و فقیهی ۱۳۹۳، ۱۲۲). شایان ذکر است که مساجد به عنوان مکان گردهمایی مردم با انواع گرایشات و علائق، از دو جهت می تواند تقویت کننده همبستگی و تعاملات اجتماعی باشد. از یک سوء به واسطه انواع تجربیات مشترک که تقویت کننده پیوند میان مردم است و از سوی دیگر به سبب تاثیری که در عمل به سنت های الهی نظیر قرض الحسنه، کمک به هموعان و... بر مسلمانان می گذارد (انتظاری ۱۳۹۵، ۹۴).

۴. روش تحقیق

پژوهش حاضر به لحاظ ماهیت، توصیفی-تحلیلی و به لحاظ هدف، کاربردی محسوب می شود. در این پژوهش از روش تحقیق نمونه موردی استفاده شده و با مطالعات کتابخانه ای، ادبیات پژوهش گردآوری شد. سپس با بهره گیری از مطالعات میدانی و استفاده از ابزار پرسشنامه و مشاهدات، داده های تکمیلی به منظور بررسی اهداف پژوهش جمع آوری شد. همچنین به منظور سنجش پایایی پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده که ضریب به دست آمده ۰٫۹۰۲ می باشد و به منظور سنجش روایی پژوهش از روش منطقی استفاده شده است. بدین ترتیب که هم ظاهر پرسشنامه و هم محتوای آن (کمیت و کیفیت پرسش ها) از نظر جمعی از خبرگان و کارشناسان مرتبط با حوزه پژوهش، مورد بررسی قرار گرفته است. تعداد حجم نمونه پژوهش با توجه به جمعیت ساکنان محله شهشهان اصفهان (۵۸۹۵ نفر)، با استفاده از فرمول کوکران و با ضریب خطای ۱۰٪ و درجه اطمینان ۰٫۱، ۹۵ نفر برآورد شد که به صورت تصادفی گزینش شدند و سعی بر این بوده تا همه ی اقشار سنی و جنسی مورد پرسش قرار گیرند که جدول زیر گویای این موضوع می باشد.

جدول ۲. توزیع فراوانی متغیرهای جمعیت شناختی

نمونه آماری		متغیرهای جمعیت شناختی	
درصد	تعداد		
۲۰,۸	۲۰	کمتر از ۱۸ سال	سن
۲۸,۱	۲۷	بین ۱۸ تا ۳۰ سال	
۲۶,۰	۲۵	بین ۳۰ تا ۵۰ سال	
۲۴,۰	۲۳	بیشتر از ۵۰ سال	
۵۳,۱	۵۱	مرد	جنسیت
۴۵,۸	۴۴	زن	
۴۲,۷	۴۱	مجرد	وضعیت تاهل
۵۶,۳	۵۴	متاهل	
۴۱,۷	۴۰	ابتدایی	تحصیلات
۲۲,۹	۲۲	دیپلم	
۱۶,۷	۱۶	لیسانس	
۱۷,۷	۱۷	فوق لیسانس و بالاتر	
۱۰,۴	۱۰	کمتر از ۲ سال	مدت اقامت در محله
۲۴,۰	۲۳	بین ۲ تا ۵ سال	
۲۲,۹	۲۲	بین ۵ تا ۱۰ سال	
۴۱,۷	۴۰	بیشتر از ۱۰ سال	

میان ساکنان در این فضاهای مذهبی تدوین شده است. در نهایت با کمک نرم افزار SPSS و استفاده از ضریب همبستگی اسپیرمن، همبستگی و ارتباط میان شاخص ها و همچنین اهداف پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین نظرات ساکنان در مورد سنجه ها و سوالات مطرح شده در قالب طیف پنج گزینه ای لیکرت (از خیلی زیاد تا خیلی کم) مشخص شده است.

جدول ۳. شاخص ها و سنجه های بررسی میزان تعاملات اجتماعی و تاثیر مساجد بر تعاملات اجتماعی (مأخذ: نگارندگان)

شاخص	سنجه
شناخت اعضای محله	- میزان شناخت شما از همسایگان و اعضای محله چقدر است؟

شایان ذکر است که به منظور بررسی جایگاه و میزان تعاملات اجتماعی در مساجد، ابتدا چهار شاخص از ادبیات پژوهش به منظور سنجش میزان تعاملات اجتماعی استخراج شده است که با تدوین سنجه هایی به منظور سنجش و بررسی هر شاخص، در جدول شماره ۳ ارائه شده است. سپس سنجه هایی به منظور بررسی نقش مساجد در میزان تعاملات اجتماعی و همچنین سطح تعاملات

سنجش تعاملات اجتماعی	تماس های اجتماعی	- تا چه میزان اوقات فراغت خود را در سطح محله می گذرانید (میزان حضور شما در سطح محله)؟ - تعداد دفعات ملاقات شما با همسایگان و هم محلی هایتان چقدر است؟ - مدت زمان ملاقات های شما با همسایگان و هم محلی هایتان چقدر است؟
	اعتماد اجتماعی	- تا چه اندازه به همسایگان و هم محلی هایتان اعتماد دارید؟ - تا چه میزان حاضرید به همسایگان و هم محلی هایتان کمک کنید (کمک مالی، قرض دادن وسایل و...)؟
	صمیمیت و روابط اجتماعی	- روابط شما با همسایگان و هم محلی هایتان به چه صورت است؟ - تا چه میزان با همسایگان و هم محلی هایتان صمیمی هستید؟ - تا چه میزان از مشکلات همسایگان و هم محلی هایتان اطلاع دارید؟
	تاثیر مساجد محله بر تعاملات اجتماعی ساکنان	- میزان حضور شما در مساجد محله چقدر است؟ - مساجد محله تا چه میزان در تعاملات و مراودات اجتماعی شما با همسایگان و هم محلی هایتان (آشنایی و صمیمیت با همسایگان، اعتماد به آن ها و...) نقش داشته است؟ - تعاملات و روابط شما با هم محلی هایتان در مساجد به چه صورت است؟

۵. معرفی اجمالی محله شهشهان اصفهان

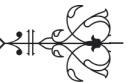
محله شهشهان از جمله کهن ترین و ارزشمندترین محلات واقع در منطقه ۳ اصفهان با جمعیتی بالغ بر ۵۸۹۵ نفر می باشد (شهرداری اصفهان ۱۳۹۷). این محله در حوزه شمالی رودخانه زاینده رود و شمال خیابان جمال الدین

عبدالرزاق و در مجاورت (شمال غربی) مسجد جامع و میدان میدان امام علی (ع) اصفهان قرار دارد. در نقشه شماره ۱ موقعیت جغرافیایی محله شهشهان مشخص شده است.

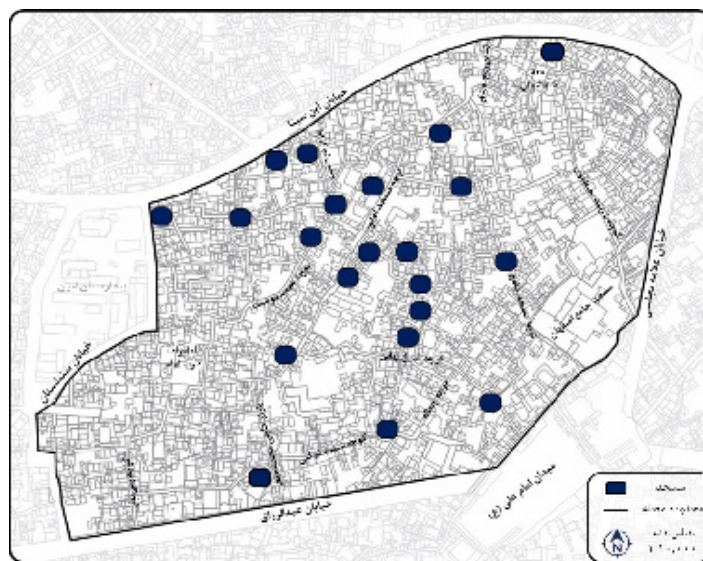
نقشه ۱. موقعیت جغرافیایی محله شهشهان اصفهان (ماخذ: شهرداری اصفهان ۱۳۹۷)

محلّه شهشهان از تعداد زیادی مسجد برخوردار است که توجه به نحوه تراکانش این مساجد، می‌توان این فضاها را عنصر شاخصی برای تقسیمات کالبدی خردتر از محلّه یا به اصطلاح جدیدتر، واحدهای همسایگی دانست. همچنین تعدّد مساجد در سطح محلّه شهشهان از جمله دلایل انتخاب این محلّه به منظور بررسی نقش و تأثیرگذاری مساجد بر میزان تعاملات و مراودات اجتماعی ساکنان محلّه بوده است.

محلّه شهشهان از نظر گستردگی و فراوانی فعالیت‌ها و کاربری‌های محلی نسبت به سایر محلات اصفهان از جایگاه مناسب‌تری برخوردار می‌باشد. هر چند که به دلیل بافت قدیمی و فرسوده، بسیار از این فعالیت‌ها رونق و جایگاه خود را از دست داده‌اند. از جمله کاربری‌های عمده در سطح محلّه شهشهان می‌توان به مساجد، بوستان‌ها و فضاهای حرکتی نظیر میدان‌های محلی و بازارچه‌های سرپوشیده اشاره کرد. همان گونه که در نقشه شماره ۲ مشخص است؛

نقشه ۲. موقعیت مساجد در محلّه شهشهان (ماخذ: نگارندگان)

تماس‌های اجتماعی، اعتماد اجتماعی و صمیمیت و روابط اجتماعی که مستخرج از ادبیات نظری پژوهش می‌باشد؛ استفاده شده است. اطلاعات حاصل برگرفته از پرسشنامه و سنجه‌هایی می‌باشد که برای سنجش هر شاخص تعریف شده است. این اطلاعات در جدول شماره ۴ گردآوری شده است.

۶. یافته‌های پژوهش

۶-۱. سنجش میزان تعاملات اجتماعی در محلّه

شهشهان اصفهان

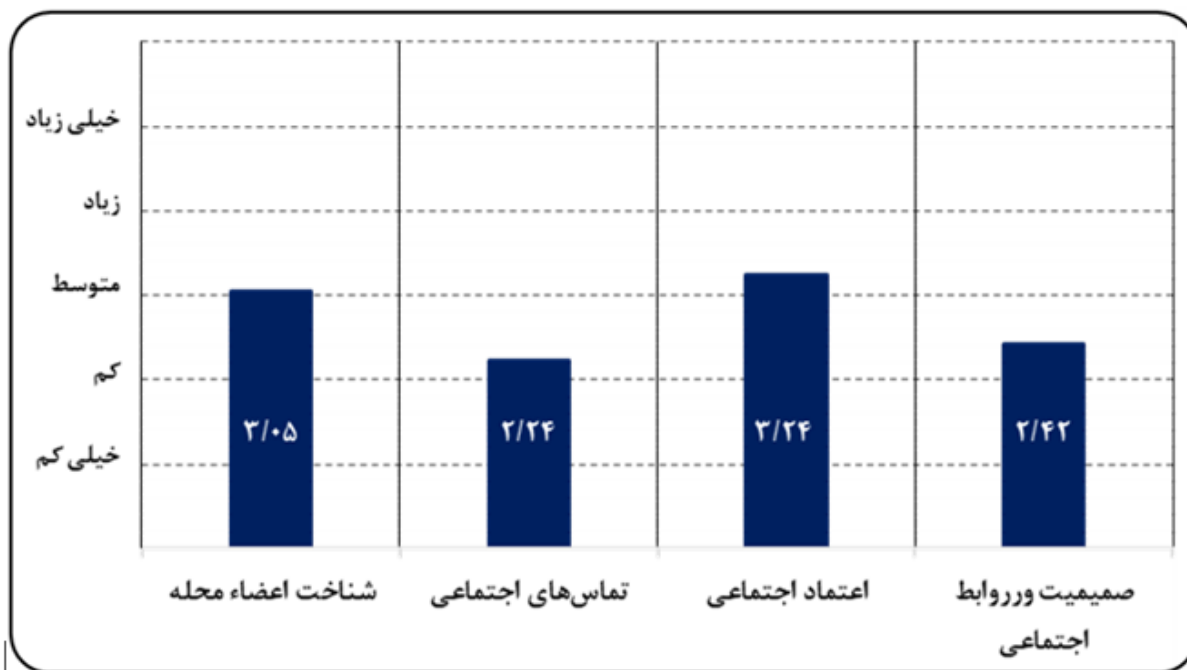
به منظور بررسی میزان تعاملات اجتماعی ساکنان محلّه شهشهان اصفهان، از ۴ شاخص شناخت اعضای محلّه،

جدول ۴. میزان تعاملات اجتماعی در محلّه شهشهان

میانگین	امتیاز										میزان	
	خیلی زیاد		زیاد		متوسط		کم		خیلی کم			
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	۷,۳	تعداد		
۳,۰۵	۵,۲	۵	۱۹,۸	۱۹	۵۶,۳	۵۴	۱۰,۴	۱۰	۱۸,۸	۷	شناخت اعضای محله	شاخص اجتماعی
۲,۲۴	۱,۰	۱	۴,۲	۴	۳۱,۳	۳۰	۴۳,۸	۴۲	۲,۱	۱۸	تماس‌های اجتماعی	
۳,۲۴	۱۳,۰۵	۱۳	۱۶,۷	۱۶	۵۱,۰	۴۹	۱۵,۶	۱۵	۱۶,۷	۲	اعتماد اجتماعی	
۲,۴۲	۰	۰	۱۰,۴	۱۰	۳۷,۵	۳۶	۳۴,۴	۳۳	۱۶,۷	۱۶	صمیمیت و روابط اجتماعی	

یکدیگر اعتماد و شناخت کافی را دارند؛ اما میزان تماس‌های اجتماعی و صمیمیت میان آن‌ها به نسبت دو شاخص قبل کمتر می‌باشد. به طور کلی می‌توان میزان تعاملات اجتماعی در محله شهشهان را مطابق با اطلاعات حاصله، متوسط ارزیابی نمود.

با توجه به جدول شماره ۴، اعتماد اجتماعی و شناخت اعضای محله با میانگین ۳٫۲۴ و ۳٫۰۵ نسبت به صمیمیت و روابط اجتماعی و همچنین تماس‌های اجتماعی با میانگین ۲٫۴۲ و ۲٫۲۴، از امتیاز بیشتری برخوردار می‌باشند. این اطلاعات حاکی از آن است که ساکنان محله شهشهان نسبت به

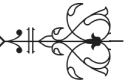

نمودار ۱. میزان تعاملات اجتماعی ساکنان محله شهشهان اصفهان

کرده‌اند. سپس به منظور سنجش نقش مساجد بر تعاملات اجتماعی ساکنان محله، سنجش‌ای بدین منظور تدوین شد که نقش مساجد محله بر تعاملات و مراودات میان اعضای محله مورد بررسی قرار گرفت. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که مساجد تأثیر نسبتاً زیادی بر تعاملات اجتماعی ساکنان محله شهشهان دارد و بیش از نیمی از نمونه آماری، مساجد را در میزان تعاملات اجتماعی خود با همسایگان و هم‌محلی‌هایشان موثر بیان کرده‌اند. اطلاعات گردآوری شده در جدول شماره ۵ قابل مشاهده است.

۲-۶. نقش مساجد در تعاملات اجتماعی ساکنان محله شهشهان اصفهان

به منظور بررسی نقش و جایگاه مساجد بر میزان تعاملات اجتماعی محله شهشهان اصفهان، در ابتدا به بررسی میزان حضور اعضای محله در مساجد پرداخته شده است. مطابق با اطلاعات گردآوری شده، حدود نیمی از اعضای محله شهشهان حضور کمی در مساجد دارند. همچنین مطابق با مشاهدات صورت گرفته، بسیاری از مساجد محله شهشهان فاقد فعالیت می‌باشند و اغلب مساجدی هم که در سطح محله فعال می‌باشند؛ تنها به نقش مذهبی خود بسنده

جدول ۵. حضور و تاثیر مساجد بر مراودات و تعاملات اجتماعی ساکنان محله شهشهان

میانگین	امتیاز										میزان		شاخص
	خیلی زیاد		زیاد		متوسط		کم		خیلی کم				
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	۷,۳	تعداد			
۲,۴۸	۴,۲	۴	۱۲,۵	۱۲	۳۰,۲	۲۹	۱۰,۴	۳۱	۱۹,۸	۱۹	حضور در مساجد محله	تأثیر مساجد بر تعاملات اجتماعی	
۳,۵۳	۲۶,۰	۲۵	۲۶,۰	۲۵	۲۶,۰	۲۵	۴۳,۸	۱۵	۵,۲	۵	نقش مساجد در میزان تعاملات ساکنان		

در نهایت به منظور بررسی نقش و جایگاه مساجد بر میزان تعاملات اجتماعی ساکنان محله شهشهان اصفهان، از ضریب همبستگی اسپیرمن در جهت بررسی شدت و ارتباط

جدول ۶. نقش مساجد محله بر میزان تعاملات اجتماعی با استفاده از ضریب همبستگی اسپیرمن

صمیمیت و روابط اجتماعی		اعتماد اجتماعی		تماس های اجتماعی		شناخت اعضاء محله		
sig	spearman	sig	spearman	sig	spearman	sig	spearman	
0.000	0.468	0.000	0.454	0.000	0.362	0.001	0.347	حضور در مساجد محله
0.000	0.451	0.000	0.568	0.000	0.519	0.000	0.564	نقش مساجد در میزان تعاملات ساکنان

ساکنان محله با ضریب همبستگی ۰,۴۵۴ و ۰,۴۶۸ بیشترین همبستگی را نسبت به سایر شاخص ها با حضور ساکنان در مساجد محله نشان می دهد که دارای ارتباط متوسطی می باشد. شناخت اعضاء محله و تماس های اجتماعی نیز با مقدار همبستگی ۰,۳۴۷ و ۰,۳۶۲، دارای همبستگی کمی با میزان حضور در مساجد محله می باشد. علت این همبستگی و ارتباط متوسط و پایین در میان حضور ساکنان در مساجد محله و شاخص های تعاملات اجتماعی را می توان در عدم فعالیت و کارکرد اکثر مساجد محله (مطابق با بررسی های صورت گرفته بیش از ۹۰ درصد مساجد فاقد هرگونه فعالیت و حتی برپایی نماز جماعت می باشد) عنوان کرد. همچنین با توجه به ضرایب همبستگی میان شاخص های تعاملات اجتماعی و نقش مساجد در میزان تعاملات اجتماعی (شناخت ساکنان ۰,۵۶۷، صمیمیت در روابط میان اعضای محله ۰,۴۶۸، تماس های اجتماعی ۰,۵۱۹ و اعتماد میان اعضای محله ۰,۵۶۸)، که مقادیری میان ۰,۴ تا ۰,۶ است؛ می توان

مطابق با جدول شماره ۶، سطح معناداری (sig) شاخص های حضور در مساجد محله و همچنین نقش مساجد در میزان تعاملات ساکنان نسبت به شاخص های تعاملات اجتماعی (شناخت اعضای محله، تماس های اجتماعی، اعتماد اجتماعی و صمیمیت و روابط اجتماعی) کم تر از میزان قابل قبول (۰,۰۵) می باشد که بیانگر وجود ارتباط معناداری میان شاخص های ذکر شده می باشد. بعد از تعیین معناداری میان شاخص ها باید شدت روابط مورد ارزیابی قرار گیرد. برای تفسیر شدت رابطه دو متغیر، تقسیم بندی های گوناگونی صورت گرفته است که مطابق با میزان همبستگی، میزان ارتباط و تاثیرگذاری را نشان می دهد. به طور کلی مقدار همبستگی بین ۰ تا ۰,۲ بیانگر عدم وجود ارتباط یا ارتباط ناچیز، ۰,۲ تا ۰,۴ ارتباط کم یا ضعیف، ۰,۴ تا ۰,۶ ارتباط متوسط، ۰,۶ تا ۰,۸ ارتباط قوی و در نهایت ۰,۸ تا ۱ نشان دهنده ی ارتباط بسیار قوی می باشد (کریمی ۱۳۹۴، ۲۰۵-۲۰۸). بدین ترتیب اعتماد و صمیمیت و روابط میان

اعضای یک محله را افزایش دهد. به دلیل ماهیت معنوی مساجد، این آشنایی و صمیمیت سطحی رفته رفته و با حضور بیشتر در مساجد، عمق پیدا کرده و زمینه ایجاد اعتماد میان ساکنان را فراهم می کند. همچنین ایجاد کلاس ها و برنامه های آموزشی در مساجد (در صورتی که تمرکز این برنامه ها بر کودکان باشد؛ علاوه بر افزایش شناخت کودکان نسبت به هم، زمینه آشنایی و تعاملات والدین را نیز ایجاد می کند)، یا انجام فعالیت های جمعی نظیر برگزاری نماز جماعت، مراسم مذهبی، و... نیز با افزایش و ایجاد خاطره جمعی میان ساکنان می تواند باعث افزایش و تقویت تعاملات اجتماعی شود. بدین منظور برای سنجش سطوح تعاملات اجتماعی در مساجد محله شهشهان اصفهان، نحوه تعاملات اجتماعی در مساجد مورد بررسی قرار گرفت که در جدول شماره ۷ نشان داده شده است.

بیان کرد که مساجد در میزان تعاملات اجتماعی تاثیرگذار و دارای ارتباط متوسطی می باشد.

۳-۶. سطوح تعاملات اجتماعی در مساجد

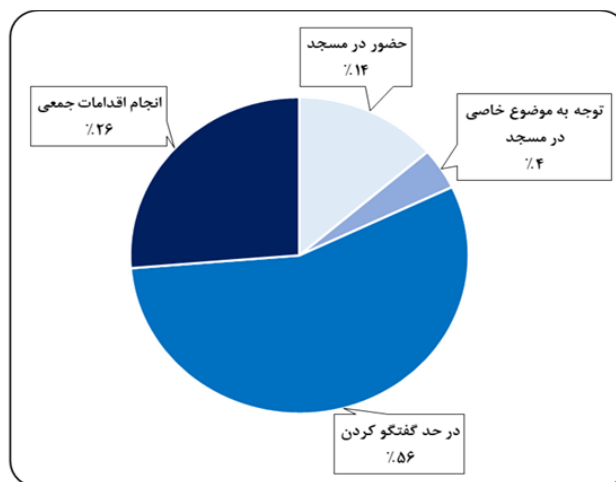
با توجه به سطوح مختلف تعاملات اجتماعی که در بخش ادبیات تحقیق به آن اشاره شد؛ مسجد به دلیل قابلیت پذیرش نقش های متعدد و همچنین ظرفیتی که در پذیرش و حضور اقشار مختلف جامعه دارا می باشد؛ می تواند نقش مهمی در میزان تعاملات اجتماعی میان ساکنان محله ایفا کند. شایان ذکر است که ایجاد و ارتقای تعاملات اجتماعی در یک فضا، نیازمند یک محرک است. بدین معنا که ایجاد بستری مناسب می تواند حضور فرد در فضا را به ایجاد تعاملات اجتماعی با سایرین تبدیل کند. مساجد می توانند از طریق برنامه و سیاست های مختلف، افزایش حضور ساکنان در مساجد محله را تقویت کند و از این طریق اسباب آشنایی و صمیمیت میان

جدول ۷- سطوح تعاملات اجتماعی ساکنین محله شهشهان اصفهان در مساجد

میزان شاخص		حضور در مسجد		توجه به موضوع خاصی در مسجد		در حد گفتگو کردن		انجام اقدامات جمعی	
		تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
نقش مساجد در میزان تعاملات ساکنان		0.564	0.000	0.519	0.000	0.568	0.000	0.451	0.000

اجتماعی (انجام اقدامات جمعی) بیان نموده اند. نتایج حاکی از آن است که میزان تعاملات اجتماعی در مساجد در سطح بالایی می باشد و همچنین این فضاها قابلیت تقویت تعاملات اجتماعی میان ساکنان محله را دارا می باشند.

مطابق با جدول شماره ۷، بیش از نیمی از جمعیت نمونه آماری تعاملات اجتماعی خود در مساجد را در حد گفتگو با اعضای محله و حدود ۲۵ درصد از نمونه آماری نیز سطح تعاملات اجتماعی خود در مساجد را در بالاترین سطح تعامل

نمودار ۲. سطوح تعاملات اجتماعی ساکنان محله شهشهان اصفهان

۷. بحث و نتیجه‌گیری

در سال‌های اخیر، صرف‌نظر از برخی از مناطق، اکثر مساجد از وضعیت مطلوبی برخوردار نمی‌باشند. مساجد تنها برای ساعاتی از شبانه‌روز برقرار هستند و میزان حضور افراد در مساجد کاهش یافته است. لذا با توجه به بررسی‌های صورت گرفته پیرامون تاثیر مساجد بر ارتقای تعاملات اجتماعی، می‌توان نتیجه گرفت که مساجد دچار آسیب‌ها و تحولاتی شده‌اند. برخی از این آسیب‌ها را می‌توان نتیجه بی‌توجهی و درک صحیح نسبت به این فضاهای مذهبی و برخی دیگر را در شکل‌گیری کارکردها و کاربری‌های جدید دانست که منجر شده که مساجد بسیاری از نقش‌ها و کارکردهای خود را نظیر کارکردهای فرهنگی، آموزشی و... از دست دهند. بدین ترتیب، اغلب مساجد سرزندگی و حضورپذیری خود را از دست داده‌اند و تعاملات اجتماعی و همبستگی اجتماعی نیز تضعیف شده و مساجد تنها به نقش مذهبی خود بسنده کرده‌اند. به تبع آن همین عامل معضلاتی نظیر ناهنجاری‌های اجتماعی، بی‌هویتی، عدم حس تعلق، مزوی شدن و کاهش تعاملات اجتماعی را ایجاد کرده است. لذا اغلب برنامه‌ریزان و کارشناسان به منظور رفع این معضلات سعی در ایجاد فضاهای عمومی جدیدی نظیر پارک‌ها، مراکز محله، پاتوق‌های اجتماعی و... کرده‌اند. این بدان معناست که برخی از ویژگی‌ها را از یک عملکرد گرفته و به شکل‌گیری همان عملکرد در کالبد دیگر پرداخته شود. به‌عنوان مثال، با تضعیف نقش و کارکردهای مساجد، ویژگی‌هایی از جمله حس تعلق،

پی‌نوشت

انسجام اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی، نظارت اجتماعی، تعاملات اجتماعی و... تضعیف شده و بدین منظور فضاهای جدیدی مانند پاتوق‌های محلی، مراکز محلی و ناحیه‌ای، فضاهای سبز و... در جهت ارتقای و یا ایجاد این ویژگی‌ها شکل گیرد که در اغلب موارد نیز نتوانسته انتظارات را برآورده سازد و کارکرد مطلوبی داشته باشد. به طور کلی با کمی توجه به مساجد می‌توان این فضاها را به کانون تعاملات اجتماعی تبدیل نمود که تاثیر به‌سزایی بر انسجام و همبستگی اجتماعی، مسئولیت‌پذیری و حس تعلق ساکنان، امنیت و نظارت اجتماعی و... دارد. لذا نگاه نکردن به مساجد به عنوان یک فضای صرفاً مذهبی می‌تواند در این راستا موثر واقع شود. همچنین احیاء و افزایش نقش‌ها و کارکردهای مساجد (کارکردهای سابق و حتی نقش‌های جدید) علاوه بر تاثیرات اجتماعی که در بر دارد؛ از نظر اقتصادی نیز مقرون به صرفه می‌باشد.

شایان ذکر است که هدف این پژوهش نقد فضاهای عمومی و یا عدم استفاده از این فضاها نمی‌باشد. بلکه هدف شناختی عمیق از ویژگی‌ها و کارکردهای هر کاربری و عملکرد می‌باشد که با به کارگیری صحیح آن در مکان مناسب، بتوان حداکثر بهره‌وری را از آن کسب کرد. بدین منظور، بازتعریف و بازنگری نسبت به این فضاهای مذهبی و همچنین نگاه دقیق و تحلیلی به ویژگی‌های منحصر به فرد مساجد و به کارگیری آن در شهرهای امروزی می‌تواند در ارتقای تعاملات اجتماعی میان ساکنان و افزایش کیفیت محیطی، موثر واقع شود.

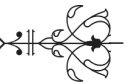
۱. Murayama
۲. Rotenberg & Hamel
۳. Peters
۴. Bishop & Marshall
۵. Brynskov
۶. Nee & Hayat Khan
۷. Muneerudeen
۸. Greenwood
۹. Sokolovsky&Cohen
۱۰. Krafta

منابع

۱. اشرف، احمد. ۱۳۵۳. ویژگی‌های تاریخی شهرنشینی در ایران دوره اسلامی. *نامه علوم اجتماعی* ۱ (۴): ۷-۴۹.
۲. انتظار، علی. ۱۳۹۵. نماز، مسجد و مدرنیت: رویکردی آسیب‌شناختی. *فصلنامه تخصصی پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری* ۱ (۳): ۸۳-۱۱۰.
۳. آجیلی، هادی، مجید شیردستان، فاطمه نمازدوست. ۱۳۹۵. نقش مساجد در تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی. *پنجمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت: الگوی پایه پیشرفت*: ۱-۱۷.
۴. باصری، احمد، حجت‌الله مرادی، جمال یوسفی صفاپور. ۱۳۹۵. بررسی نقش مساجد در ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی. *دوفصلنامه علمی- پژوهشی پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی دانشکده علوم انسانی اسلامی و قدرت نرم دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع)* ۶ (۱۴): ۷۷-۱۰۴.
۵. بهزادفر، مصطفی، و ارسلان طهماسبی. ۱۳۹۲. شناسایی و ارزیابی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تعاملات اجتماعی، تحکیم و توسعه روابط شهروندی در خیابان‌های شهری: نمونه مورد مطالعه سنج. *فصلنامه علمی پژوهشی مرکز پژوهشی هنر معماری و شهرسازی* نظر ۱۰ (۲۵): ۱۷-۲۸.
۶. پاک‌نهاد، حدیثه، و مهدیه پژوهان‌فر. ۱۳۹۶. بهبود الگوهای کیفیت فضایی پارک‌های شهری به منظور افزایش تعاملات اجتماعی شهروندان. *نمونه موردی: پارک‌های شهر گرگان*. *مجله آمایش جغرافیایی فضا*. *فصلنامه علمی- پژوهشی دانشگاه گلستان* ۷ (۲۶): ۱۸۳-۱۹۸.
۷. ترکمان، احمد، مجتبی قائد، سوگل شمتوب. ۱۳۹۶. پاتوق، فضای جمعی شهری و معماری و محل تعاملات اجتماعی و فرهنگی (نمونه موردی شهر برازجان). *نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری* ۸ (۳۱): ۲۲۵-۲۴۸.
۸. حسن‌الحسینی، عفاف، و حامد فقیهی. ۱۳۹۳. مسجد و نقش آن در تأمین امنیت فردی و اجتماعی. *مجله علمی- ترویجی میقات حج* ۲۳ (۹۰): ۱۰۸-۱۳۱.
۹. سجاده‌زاده، حسن، و فائزه محمدی. ۱۳۹۵. نقش کیفیت محیطی در ارتقای تعاملات اجتماعی خیابان‌های شهری (نمونه موردی: خیابان امام خمینی امل). *فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای* ۱ (۲): ۱۴۹-۱۷۵.
۱۰. شجاعی، دلارام، و پروین پرتوی. ۱۳۹۴. عوامل مؤثر بر ایجاد و ارتقاء اجتماع‌پذیری در فضاهای عمومی با مقیاس‌های مختلف شهر تهران (نمونه موردی: فضاهای عمومی دو محله و یک ناحیه در منطقه ۷ تهران). *فصلنامه علمی- پژوهشی پژوهشکده هنر، معماری و شهرسازی* نظر ۱۲ (۳۴): ۹۳-۱۰۷.
۱۱. شکیب، سحر، و قاسم مطلبی. ۱۳۹۳. بررسی راهکارهای افزایش تعاملات اجتماعی به واسطه معماری سرای محلات (سرای محلات تهران). *فصلنامه مدیریت شهری* ۳۷ (۳): ۳۵۱-۳۶۳.
۱۲. شهرداری اصفهان. ۱۳۹۷. آمارنامه شهر اصفهان، فصل دوم: جمعیت. https://isfahan.ir/Dorsapax/Data/Sub_36/File/a2.pdf.
۱۳. شیخی، حجت، حسن عباس‌نژاد، الهه حقانی. ۱۳۹۵. ارتقای کیفیت فضایی پارک‌های شهری به منظور افزایش بهره‌وری اجتماعی و پیشگیری جرائم ناهنجاری (موردشناسی: پارک ملت شهر ایلام). *جغرافیا و آمایش شهری- منطقه‌ای* ۲۱ (۲): ۱۳۹-۱۵۲.
۱۴. صدری، آرش، آرزو بانکیان تبریزی، شادی رفایی، افشار قزلباش. ۱۳۹۸. تأثیر پیاده راه بر افزایش تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری بجنورد (نمونه موردی: خیابان طالقانی، محدوده میدان شهید تا مخابرات). *نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی* ۱۹ (۴): ۸۱-۱۰۲.
۱۵. علیمردانی، مسعود، جمال‌الدین مهدی‌نژاد، طلحه افهمی. ۱۳۹۴. رشد کیفی فضای شهری به منظور ارتقاء تعاملات اجتماعی (نمونه موردی خیابان احمد آباد مشهد). *دوفصلنامه‌ی هنرهای کاربردی* ۴ (۷): ۵-۱۴.
۱۶. قائدرحمتی، صفر، منصور رضاعلی، سودابه هاشمی زهی، فرهاد جوان. ۱۳۹۶. بررسی عوامل مؤثر بر ارتقای تعاملات اجتماعی در پارک‌های شهری (مطالعه موردی: شهر زابل). *پژوهش‌های جغرافیایی انسانی* ۴۹ (۴): ۹۰۱-۹۱۵.
۱۷. قلمبردزفولی، مریم، و محمد نقی‌زاده. ۱۳۹۳. طراحی فضای شهری به منظور ارتقاء تعاملات اجتماعی (مطالعه موردی: بلوار بین محله‌ای). *مجله هویت شهر* ۸ (۱۷): ۱۵-۲۴.
۱۸. کاظمی، علی، حسین معتمد، ثویبه عنایتی. ۱۳۹۷. تعیین شاخص‌های طراحی شهری مؤثر در جهت ارتقای تعاملات اجتماعی شهروندان در محورهای طبیعی شهری (مطالعه موردی: رودخانه زیارت گرگان). *فصلنامه علمی تخصصی معماری سبز* ۴ (۱۰): ۲۳-۳۹.
۱۹. کریمی آذری، امیررضا، و بهزاد طورانداز. ۱۳۹۷. بازآفرینی میادین شهری با تأکید بر تعاملات اجتماعی بر اساس اصول نوشهرگرایی (مطالعه موردی: میدان امام (ره)، بندرانزلی). *دانش شهرسازی* ۲ (۳): ۸۵-۹۷.
۲۰. کریمی، رامین. ۱۳۹۴. *راهنمای آسان تحلیل آماری با SPSS*. انتشارات هنگام.
۲۱. کشاورزفضل، سمیه، و ساناز منجزی. ۱۳۹۶. نقش کیفیت فضاهای باز شهری در تعاملات اجتماعی با مقایسه موردی میدان عتیق و نقش

- جهان در اصفهان. نشریه علمی تخصصی شباک ۳ (۸۷): ۱-۱۹.
۲۲. لطیفی، امین، و حسن سجاذزاده. ۱۳۹۳. ارزیابی تأثیر مؤلفه های کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری در پارک های شهری (مطالعه موردی: پارک مردم همدان). فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات شهری ۳ (۱۱): ۵-۲۰.
۲۳. مدنی، رامین، شهرام پوردیهیمی، سیده فاطمه موسوی نیا، بهرام صالح صدق پور. ۱۳۹۶. پیکره بندی فضایی، ادراک تراکم و تعاملات اجتماعی در محیط های مسکونی: ارائه یک مدل علی (نمونه موردی: مجتمع های مسکونی شهر مشهد). نشریه هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی ۲۲ (۱): ۴۱-۵۲.
۲۴. نقره کار، عبدالحمید. ۱۳۹۷. حکمت اسلامی در فرآیندهای هنری و معماری؛ مجموعه مقالات مشترک ۲. انتشارات جهاد دانشگاهی قزوین.

References

1. Ajili, Hadi, Majid Shirdestan, Fatemeh Namazdoost. 2016. The role of Mosques in Achieving the Goals of the Resistance Economy. *Fifth Conference on the Iranian Islamic Model of Progress; Basic Model of Progress*: 1-17.
2. Alimardani, Massoud, Jamaluddin Mehdinejad, Talieh Afhami. 2015. Qualitative Growth of Urban Space in order to Promote Social Interactions (a Case Study of Ahmadabad Street in Mashhad). *Two Quarterly Journal of Applied Arts* 4(7): 5-14.
3. Ashraf, Ahmad. 1974. Historical Features of Urbanization in Iran Islamic Period. *Scientific Letters* 1(4): Publications of the Faculty of Cultural Sciences and Cooperation, University of Tehran.
4. Basri, Ahmad, Hojjatullah Moradi, Jamal Yousefi Safapour. 2016. Investigating the Role of Mosques in Promoting the Iranian-Islamic Islamic Lifestyle. *Bi-Quarterly Scientific-Research Journal of Cultural Preservation of the Islamic Revolution, Faculty of Islamic Humanities and Soft Power, Officer University, and Imam Hussein (AS) Guards Training* 6(14): 77-104.
5. Behzadfar, Mostafa, and Arsalan Tahmasebi. 2013. Identification and Evaluation of the Components Affecting Social Interactions, Consolidation and Development of Citizenship Relations in Urban Streets: Sample study of Sanandaj. *Journal of Architectural and Urban Art Research Center Comments* 10(25): 17-28.
6. Bishop, Kate, Nancy Marshall. 2017. Social Interactions and the Quality of Urban Public Space. *Encyclopedia of Sustainable Technologies*: 63-70. doi:10.1016/b978-0-12-409548-9.10177-0.
7. Brynskov, Martin, Peter Dalsgaard, Tobias Ebsen, Jonas Fritsch, Kim Halskov, Rune Nielsen. 2009. *Staging Urban Interactions with Media Façades*: 154-167. 10.1007/978-3-642-03655-2_20.
8. Entezari, Ali. 2016. Prayer, Mosque and Modernity: A Cognitive Injury Approach. *Specialized Quarterly Journal of Cultural Heritage and Tourism Research Institute* 1(3): 83-110.
9. Ghaedrhmati, Safar, Mansour Reza Ali, Soodabeh Hashemi Zehi, Farhad Javan. 2016. Investigating the Factors Affecting the Promotion of Social Interactions in Urban Parks (Case study: Zabol city). *Human Geography Research* 49(4): 901-915.
10. Greenwood, Charles. R., Hill. M Walker, Hyman Hops. 1977. *Issues in Social Interaction/Withdrawal Assessment. Exceptional Children* 43(8): 490-499. <https://doi.org/10.1177/001440297704300802>.
11. Isfahan Municipality. 2018. Statistics of Isfahan City, Chapter 2: Population. https://isfahan.ir/Dorsapax/Data/Sub_36/File/a2.pdf.
12. Karimi Azari, Amir Reza, and Behzad Torandaz. 2018. Reconstruction of Urban Squares with Emphasis on Social Interactions based on the Principles of Urbanism (Case study: Imam Square, Bandar Anzali). *Urban Knowledge* 2(3): 85-97.
13. Karimi, Ramin. 1394. *Easy Guide to Statistical Analysis with SPSS*. Hengam Publications.
14. Kazemi, Ali, Hossein Motamed, Soibe Enayati. 2018. Determining the Indicators of Effective Urban Design in order to Promote the Social Interactions of Citizens in Natural Urban Axes (Case Study: Gorgan Pilgrimage River). *Journal of Green Architecture* 4(10): 23-39.
15. Keshavarz Fazl, Somayeh, and Sanaz Manjezi. 2016. The Role of Quality of Open Urban Spaces in Social Interactions with a Case Study of Atiq Square and Naghsh Jahan Square in Isfahan. *Specialized scientific publications Shabak* 3(7 and 8): 1-19.
16. Krafta, Romulo. 2015. *Social Interaction and The City*. Unpublished Working Paper.
17. Latifi, Amin, and Hassan Sajjadzadeh. 2014. Evaluation of the Effect of Environmental Quality Components on Behavioral Patterns in Urban Parks (Case study: Hamedan People's Park). *Journal of Urban Studies* 3(11): 5-20.
18. Madani, Ramin, Shahram Pourdeyhimi, Seyede Fatemeh Mousavinia, Bahram Saleh Sedghpour. 2016. Spatial Configuration, Density Perception and Social Interactions in Residential Environments: Presenting a Causal Model (Case Study: Mashhad Residential Complexes). *Journal of Fine Arts- Architecture and Urban Planning* 22(1): 41-52.
19. Muneerudeen, Alifa, Fadi Al Khani, Raffaello Furlan. 2016. Urban Revitalization of Public Spaces in the Pearl in Qatar. *American Journal of Sociological Research*: 1-9. 10.5923/j.sociology.20160601.01.
20. Murayama, Hiroshi, Reiko Arami, Tomoko Wakui, Ikuko Sugawara, Satoru Yoshie. 2014. Cross-level interaction between individual and neighbourhood socioeconomic status in relation to social trust in a Japanese community. *Urban Studies* 51(13): 1-13.

2770-2786. <https://doi.org/10.1177/0042098013513648>.

21. Nee, Tang Hoay, Tareef Hayat Khan. 2012. Revisiting Strategies to enhance Social Interaction in Urban Public Spaces in the context of Malaysia. *British Journal of Arts and Social Sciences* 8 (2): 198-212. ISSN: 2046-9578.

22. Noghre Kar, Abdul Hamid. 2018. *Islamic Wisdom in Artistic and Architectural Processes; Collection of Joint Articles 2*. Qazvin University Jihad Publications.

23. Paknahad, Hadise, and Mahdieh Pajouhanfar. 2016. Improving the Spatial Quality Patterns of Urban Parks in order to Increase the Social Interactions of Citizens. Case Study: Parks of Gorgan, *Journal of Geographical Planning of Space. Scientific-Research Quarterly of Golestan University* 7(26): 183-198.

24. Peters, Karin, Birgit Elands, Arjen Buijs. 2010. Social Interactions in Urban Parks: Stimulating Social Cohesion? *Urban Forestry & Urban Greening* 9(2): 93-100. doi:10.1016/j.ufug.2009.11.003.

25. Qalambar dzfoli, Maryam, and Mohammad Naghizadeh. 2014. Urban space design to promote social interactions (Case Study: Boulevard between Neighborhood). *Hoviat-i-Shahr* 8(17): 15-24.

26. Rotenberg, Ken. J., and Jocelyn Hamel. 1988. Social Interaction and Depression in Elderly Individuals. *The International Journal of Aging and Human Development* 27(4): 305-318. <https://doi.org/10.2190/UY71-KU72-YTWB-J2LR>.

27. Sadri, Arash, Arezoo Bankian Tabrizi, Shadi Refae, Afshar Ghezelbash. 2019. Influence of Sidewalks on Increasing Social Interactions in Urban Spaces of Bojnourd (Case study: Taleghani Street, Shahid Square to Telecommunications). *Journal of Applied Research in Geographical Sciences* 19(4): 81-102.

28. Sajjadzadeh, Hassan, and Faezeh Mohammadi. 2016. The role of Environmental Quality in Promoting Social Interactions on Urban Streets (Case Study: Imam Khomeini St. Amol). *Quarterly Journal of Urban and Regional Development Planning* 1(2): 149-175.

29. Shakib, Sahar, and Qasem Matlabi. 2014. Evaluation of Strategies to Increase Social Interaction through Home Architecture Neighborhoods (Neighborhoods House of Tehran). *Urban Management Quarterly* (37): 351-363.

30. Sheikhi, Hojjat, Hassan Abbasnejad, Elahe Haghani. 2016. Improving the Spatial Quality of Urban Parks in order to Increase Social Productivity and Prevent Anomalies (Case Study: Mellat Park, Ilam City). *Geography and Urban Planning-Regional* (21): 139-152.

31. Shojae, Delaram, and Parvin Partovi. 2015. Factors Affecting the Creation and Promotion of Socialization in Public Spaces with Different Scales in Tehran (Case study: Public Spaces of Two Neighborhoods and One District in District 7 of Tehran). *Scientific-Research Quarterly of the Research Institute of Art, Architecture and Urban Planning Comment* 12(34): 93-107.

32. Sokolovsky, Jay, and Carl. I Cohen. 1981. Measuring Social Interaction of the Urban Elderly: A Methodological Synthesis. *The International Journal of Aging and Human Development* 13(3): 233-244. <https://doi.org/10.2190/NQFR-MGBD-9LQ0-K8RM>.

33. Torkaman, Ahmad, Mojtaba Ghaed, Sougol Shamtoub. 2016. Hangout, Urban and Architectural Collective Space and Place of Social and Cultural Interactions (Case Study of Borazjan City). *Journal of Urban Research and Planning* 8(31): 225-248.

The Position of Mosques in the amount of Social Interactions between Residents of Urban Neighborhoods (Case Study: Shahshahan Neighborhood of Isfahan)

Sajjad Behzadi *

M.A. Student in Urban Planning, School of Architecture & Environmental Design, Iran University of Science & Technology

Samaneh Jaliliasadrah *

Assistant Professor of Urban Development, School of Architecture & Environmental Design, Iran University of Science & Technology

Received: 23/04/2020

Accepted: 08/10/2020

Abstract

Problem expression: The manifestation of modern thinking in urban life and, consequently, the spread of the culture of individualism and civic indifference in recent years, has faced problems for urban dwellers such as isolationism and reduced social interactions. Therefore, people's need for places for social interactions and psychological needs has become one of the necessities of urban life. Thus, recognizing human beings and how they relate to others as a social being, as well as examining potential camps and capacities for social action in order to achieve this, is very important and is one of the factors that many planners and city managers consider. For this purpose, in recent years, the issue of social interactions has been of great importance due to its impact on factors such as social cohesion and solidarity, responsibility and sense of belonging of residents, supervision, and social security. To this end, many efforts have been made to create a suitable environment for the creation or increase of social interactions. In this regard, the focus of the planners has been on spaces such as local parks, social hangouts, neighborhood centers, which in most cases have not been able to meet expectations. Meanwhile, mosques have been neglected due to their potential capacity to accept diverse functions and have long played a significant role in social interactions among residents. These inaccuracies have persisted to the point that mosques that have been the center of social interaction and interaction are currently content with only their religious role.

The Objective of the research: In this research, an attempt has been made to examine the status of mosques and the effect it has on social interactions between residents.

Research Method: to achieve the objectives of the research, the present research approach is case-oriented. For this purpose, The Shahshahan neighborhood of Isfahan has been studied in order to achieve the goals of the research due to a large number of mosques. The present study is observational in terms of nature, descriptive-analytical, and data collection tools in this research. The statistical population of this study was selected according to Cochran's formula of 95 people, and the Spearman correlation coefficient was used to analyze the information.

Findings of the research: In order to evaluate the social interactions of the residents of the Shahshahan neighborhood of Isfahan, four indicators of neighborhood members' knowledge, social contacts, social trust, and intimacy, and social relations, which are extracted from the theoretical literature of the research, have been used. According to the information obtained, the amount of social interactions in the Shahshahan neighborhood can be evaluated as average. Also, to investigate the role and position of mosques on the level of social interactions in the Shahshahan neighborhood of Isfahan, first, the level of presence of neighborhood members in mosques has been studied. According to the information gathered, about half of the members of the Shahshahan neighborhood have a small presence in mosques. according to the observations made, many mosques in the Shahshahan neighborhood are inactive, and most of the mosques that are active in the neighborhood have only been content with their religious role. Then, in order to measure the role of mosques on the social interactions of the residents of the neighborhood, criteria were developed for this purpose, and the role of the mosques of the neighborhood on the interactions and interactions between the members of the neighborhood was examined. The results show that mosques have a relatively significant impact on the social interactions of the residents of the Shahshahan neighborhood, and more than half of the statistical samples have stated that mosques are effective in their social interactions with their neighbors and all their neighborhoods. Finally, to investigate the role and position of mosques on the level of social interactions of residents of the Shahshahan neighborhood of Isfahan, the Spearman correlation coefficient has been used to investigate the intensity and relationship between indicators. The findings show that there is a relatively high correlation between the presence of neighborhood residents in mosques and the impact that mosques have on social interactions between residents. Also, in accordance with different levels of social interactions, mosques can promote social interactions among residents to the highest level due to their ability to accept multiple maps and their capacity to accept and attend different sections of society. The results also show that more than half of the population of the statistical sample of their social interactions in mosques as much as the conversation with members of the neighborhood, and about 25% of the statistical sample expressed their level of social interactions in mosques at the highest level of social interaction (collective action). Have done. This means that the level of social interactions in mosques is at a high level, and these spaces also can strengthen social interactions among the residents of the neighborhood. Therefore, a deep understanding of the functions and functions of this sacred space, and a detailed and analytical look at the unique features of mosques and their use in today's cities, can be useful in promoting social interactions between residents and increasing environmental quality.

Keywords: Social Interactions, Mosque, Shahshahan Neighborhood of Isfahan.

